

EINAR NIEMI
CHRISTINE SMITH-SIMONSEN (RED.)

DET HJEMLIGE OG DET GLOBALE
FESTSKRIFT TIL RANDI RØNNING BALSVIK

AKADEMISK PUBLISERING A/S, OSLO 2009

OP SOM EN HARE – NED SOM EN LØVE

DILEMMAER VED VISUALISERING I ANVENDT FORSKNING

LISBET HOLTEDAHL

Jeg havde medfølelse med sultanen i Adamaoua i halvfemserne. Jeg har medfølelse med en af de rigeste og mest indflydelsesrige industriere i Kamerun i dag. Følelser det er vanskeligt at formidle i dagens Norge. Idéerne om Afrika i Norge, om fattigdom, korruption osv. gør at dét strider mod det politisk korrekte.

Antropologisk forskning skal have positive konsekvenser for de folk jeg arbejder med. Uanset om man arbejder med store eller små folk. Det kaldes anvendt forskning. Min forskningserfaring har fået mig til at konkludere følgende: forskning bør bidrage til at give folk stemmer i nye fora; gøre dem synlige i nye sociale rum. Jeg ønsker for eksempel, at forskningen kan bidrage til, at folk, som er fattige eller ikke har skole-uddannelse, bliver hørt og set af myndigheder, og, at myndighedernes beslutninger når frem til dem. På engelsk kaldes dette for 'empowerment'. Ofte underforstår man, at 'empowerment' handler om mennesker uden magt.

Jeg har længe arbejdet med mennesker, som har stor magt. Jeg ønsker, at min forskning skal medføre, at de skal få styrkede stemmer og blive synlige på de nye sociale arenaer, som deres magt har konsekvenser for, men som de ikke selv ser. Hvilke kriterier bør vi bruge når vi afgør hvorvidt vor forskning skal bidrage til også at styrke muligheder for mennesker med magt? Det er vigtigt, at vi inkluderer de små såvel som de store i anvendt samfundsforskning. Uden det kan demokrati ikke fremmes.

INDLEDNING

Denne artikel handler om mine personlige erfaringer med brug af audiovisuelle redskaber i anvendt forskning og formidling såvel blandt marginale som blandt mægtige mennesker.

Visuel og mundtlig kommunikation er forskellig fra den skriftlige. De formidler andre ting og sætter i gang andre følelser end skriftlige tekster'. Omformningsreglerne, som vi bruger for at sende og modtage budskaber mundtligt og visuelt, skaber andre former for viden for folk og for forskere end den, som koderne for skriftlig formidling giver os. De skaber andre erfaringsrum. Gennem at træde ind i sådanne erfaringsrum, får vi nye adgange til forskellige samfundsdynamikkers relative betydning for social forandring, til globaliseringsgrænsenit².

Spørgsmålet er her, om vi kan dokumentere, at brug af billeder og film øger vores muligheder for at styrke menneskers legitime indflydelse i samfund; at de har potentialer til at fremme demokrati i socialt differentierede og hierarkiske samfund. Jeg mener, at visuel antropologi netop har særegne potentialer ikke bare, når det gælder at bygge kundskab om samfund, men også når forskere ønsker at fremme informanternes mulighed for at blive hørt og komme i dialog med øvrigheds personer. Her ønsker jeg at systematisere mine positive og negative erfaringer.

Mit studiefelt gennem de sidste mange år er det nordlige Kamerun. Centrale spørgsmål drejer sig om hvordan magt/afmagt og rigdom/fattigdom formes i sociale, økonomiske og politiske ændringsprocesser i Kamerun/Afrika og i Kamerun/Afrikas relation til Vesten³. Jeg har observeret, at kløften mellem rig og fattig i Afrika og mellem Afrika og Vesten bliver dybere. I de pågående globaliseringsprocesser akkumuleres uvidenhed om Afrika i Vesten alt imens man opfatter det modsatte. Man kender ikke til de konkrete udviklingsinitiativer, som folk i afrikanske samfund selv tager for at fremme bedre livsvilkår. En industrierejer i Kamerun har sagt: «En, som er løve i Afrika, bliver en hare i Vesten – og en hare i Vesten bliver let en løve i Afrika.» Nordmænd kender ikke til de regler for respekt og dominans, som gælder dér. TV programmer om Afrika åbner sjældent den luge hvorigennem vi titter på verden, dvs. de etnocentriske briller⁴.

Jeg ønsker, at anvendt visuel antropologi skal kunne hjælpe os til både at afdække og nedbryde nogle af de dynamikker, som skaber kløften mellem rig og fattig i Afrika og den asymmetriske relation mellem Afrika og Vesten. Gennem beskrivelser og billeder vil jeg nu forsøge at opdage hvilken gehalt, der ligger i følgende tre påstande:

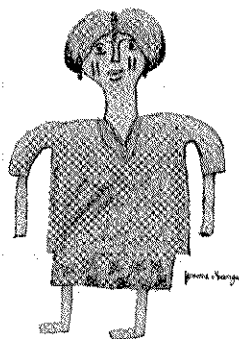
- Når du fokuserer på magt og rigdom, får du andre indsigter i hvordan afmagt og fattigdom skabes end om du retter blikket mod afmagt og fattigdom, ikke mindst, når du gør dette med kamera.

- Fordi vi lærer os folks kompetente blik at kende og de får anledning til at lære vores, så kan vi deltage i en ny type kundskabsbygning. Denne nye akademiske praksis vil medføre en sensuel forskning med større indlevelse.
- Men anvendt visuel antropologi er ikke bare nyttig. Den er også etisk udfordrende. Man kan komme til at ydmyge sine informanter. Det skyldes den voksende sociale differentiering, som følger af globalisering; antal erfaringsrum, som folk bærer med sig, øger. Komplexiteten øger med hensyn til, hvordan disse rum bindes sammen i form af kommunikationslinjer, identiteter og magtstrukturer. Den aktionsorienterede visuelle antropolog må derfor være forsigtig, hvis hun skal lykkes med at fremme 'empowerment'.

NIGER 1970: INDFRIEDE AMBITIONER?

Jeg vil nu gå ind i dynamikken, som skaber de omtalte differentieringer, gennem at besøge de mennesker, jeg har arbejdet med. Da jeg var på mit første feltarbejde i Niger i 1970, havde jeg først og fremmest til hensigt at bygge kundskab om moderniseringens konsekvenser for forhold mellem etniske grupper og mellem mænd og kvinder i en landsby i Østniger. Kundskaben ville jeg formidle til folk i Norge og i Niger. Jeg brugte billeder, film og tegninger i felten for at lære mig, hvordan forskellige grupper læser og formidler sociale forskelle.

Yourouba tegnede en Manga-kvinde

Jeg tegnede Maimouna og hendes klasseveninder

Det visuelle materiale gav mig indblik i de signifikante kriterier for sociale forskelle. I mundtlige fremstillinger fremstod folks verdensbillede anderledes for mig end i det, som fremkom gennem sådanne eksperimentelle forskningsstrategier.

Da jeg kom hjem efter et år i felten, skrev jeg afhandling og bog og lavede udstillinger og film⁷ som én sammenhængende processuel bearbejdning af mit forskningsmateriale fra Niger.

Fig. 3: Billede fra udstillingen «En landsby i Niger» på Tromsø Museum 1973

Jeg lykkedes måske med at vække interesse for Afrika i Norge, men jeg bidrog absolut ikke til udvikling af den kundskab om Afrika, som jeg ønskede⁶. Oversættelsesarbejdet mellem Niger og Norge er stort, og jeg fik kun nordmænd til at se egne stereotyper. Siden de ikke kender til afrikaneres kulturelle blik, fordømmer de let afrikanere. Jeg fik heller ikke formidlet mine analyser til folk i Niger, for jeg fik ikke midler til oversættelse. Forskningen om Niger fremmede altså hverken «empowerment» for grupper i Niger eller kundskaber om Afrika i Norge. Men jeg blev bevidst den kulturelle prægning, som jeg selv bar på.

Formidlings-frustrationen skærpede min forståelse af barrierer mellem akademi og verden, mellem Nord og Syd. Som novice i antropologisk forskning opdagede jeg, at såkaldt forskningsformidling kan fremme kvalitet i antropologisk forskning.

ERSFJORDBOTN, NORDNORGE, 1987: EN KLAR SUCCES?

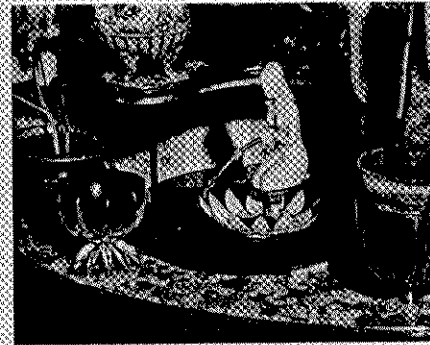
I halvfjerdsere forsøgte jeg at udnytte det jeg havde lært om forskning og formidling om Niger i mit arbejde med forskning i Nordnorge. Jeg brugte billeder og film aktivt under feltarbejdet i Nordnorge. Jeg skrev en bog og lavede en film om ændringsprocesser i Ersfjordbotn og i forholdet mellem landsbyens beboere og det man dengang kaldte storsamfundet⁷. Erfaringerne fra dette forskningsprojekt var en succes som anvendt forskning. Det skyldtes min anvendelse af visuelle værktøj.

Da jeg skulle udgive min bog om Ersfjordbotn, udrykkede kolleger bekymringer for mine begrænsede muligheder for at anonymisere materialet, fordi folk vidste hvilken bygd jeg boede i. For mig blev det imidlertid et point, at jeg netop kunne skrive om mine naboer på en sådan måde, at de selv kunne genkende hvem jeg skrev om. Denne holdning blev skabt af de specielle erfaringer, som den anvendte og visuelle antropologiske forskningsstrategi gav mig. Min forskning blev til en slags offentligt teater, som blev spillet i fællesskab af både publikum og skuespillere. Foto-udstillinger på skolen og film-fremvisninger i bedehuset blev regelmæssige begivenheder. Folks kommentarer til billedmaterialet gav mig kendskab til deres erfaringsrum og derigennem til udviklingen af nye sociale og økonomiske skillelinjer. På den måde blev kundskabsetableringsprocessen til et offentligt tilgængeligt fælleseje. Jeg fik klare tilbagemeldinger fra folk om, at de selv syntes at have glæde af mit arbejde. Jeg opdagede såvel hvordan nye former for akkumulation gjorde nogen rigere og mægtigere end andre som hvordan nye konflikter mellem mænd og kvinder udvikledes. De yngre kvinder, som længe havde været i konflikt med de ældre kvinder, sagde at mit arbejde fik dem til at forstå, at deres mødres kundskaber og erfaringer 'var gået ud på dato' og dermed også deres selvfølelse⁸. Det måtte være det, som lå bag mødrenes sure miner, når de klandrede de yngre kvinder.

Den samme offentlige forskningsproces medførte også, at en nærgående dokumentarfilm om de samme konflikter mellem kvindegenerationer blev

en succes i den lokale befolknings øjne. Folk på universitetet kritiserede filmen, som de syntes var udleverende, fordi den viste frem kvinders dårlige smag. De havde porcelænsheste og plastikblomster. Men kvinder i Ersfjordbotn og i mange andre fiskerlandsbyer i Norge sagde, at de oplevede at være blevet mere synlige for andre – og dét gav dem en stærkere selvfølelse. Filmen satte mod i dem i forhold til at engagere sig vis-a-vis storsamfundet. At nabolandsbyens befolkning bad mig om at skrive bog og lave film om dem efter i den indledende fase at have nægtet netop dette, kan ses som et vidnesbyrd om den samme succes.

Nelly Solstrands porcelænsspringvand

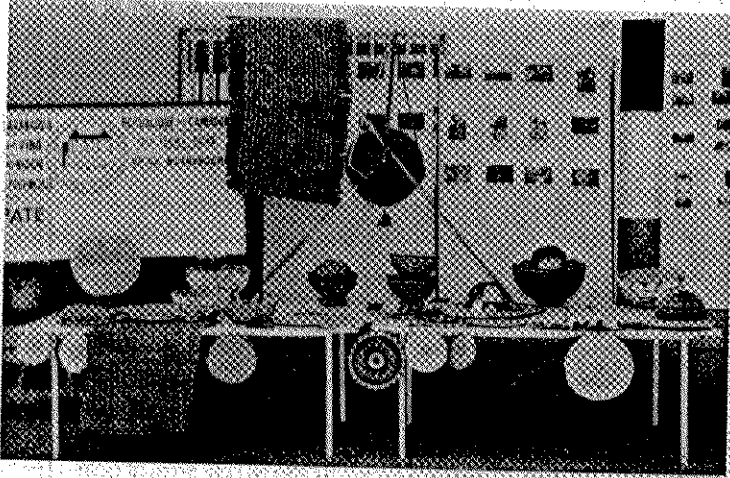
FULANI-NOMADER I NORDKAMERUN: EN TVIVLSOM SUCCES?

I Kamerun har jeg også høstet positive erfaringer fra brug af visuelt værktøj i anvendt forskning. Jeg har i mange år arbejdet med forskellige fulani samfund, pastorale, bofaste kvægavlere og byfolk i Niger og Kamerun. Mbororoerne er nomader. De er blandt de mest marginale folk i Kamerun. Ingen har gået på skole. De er synlige på markeder med sit kvæg og sine mælkeprodukter. Men i den kamerunske offentlighed, i medier såvel som gennem politisk repræsentation, er de usynlige.

Jeg har haft anledning til at samarbejde med de samme familier over en periode på 30 år. *Er det de lærer værd det de glemmer?* hedder min film, om en mbororofamilies økonomiske, religiøse og sociale tilpasningsstrategier⁹. I 2003 organiserede jeg «Les Journées mbororo» sammen med mbororoer fra bushen, de to første mbororo studenter på Universitetet i Ngaoundéré, lederen i en nydannet mbororo organisation og deltager i Anthropos-programmet¹⁰. Der

var daglige radioudsendelser med mbororo eventyrfortællinger og -ordsprog. Der var en udstilling med billeder og genstande fra mbororoenes hverdagsliv. Byens borgmester åbnede arrangementet. Lokale myndigheder, universitetsledelse og folk fra byen var til stede. Mbororoerne dansede og spillede.

Mbororoudstilling

Mbororoerne danser foran film lærredet efter filmvisning

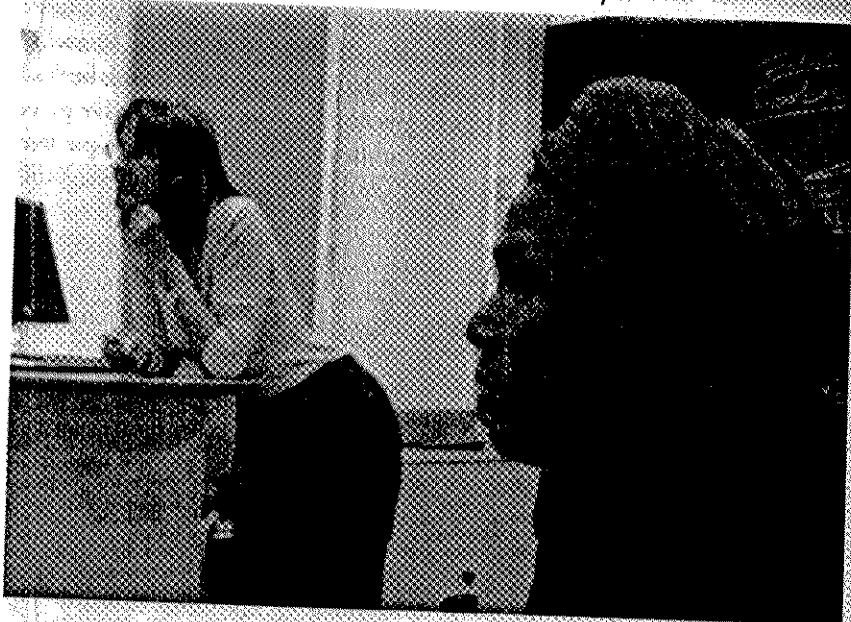

Mbororoerne viste glæde og stolthed over at modtage offentlig opmærksomhed. Men, når man bliver synlig i offentligheden, kan der også følge negative reaktioner fra øvrigheden. I den daværende politiske kontekst forudså man nok ikke det politiske potentiale i arrangementet. Jeg fik besked af centrale personer om, at den slags begivenheder ville der ikke blive givet flere anledninger til at arrangere. Når mbororoerne blev synlige på nye arenaer indebar det en trussel i forhold til centrale myndigheders magtspil i regionen.

Mere end tredve år efter mit første besøg i Niger, og efter mange formidlingsanstrengelser kom jeg tilbage til Niger. Jeg fandt bl.a. Gorjo fra fulanigruppen wodaabe. Han var min assistent i 1970. Han er i dag familieoverhoved i en stor og fattig familie. Forsknings samarbejdet med Gorjos familie i dag har en helt anden karakter end i 1970.

Udstilling om wodaaberne på Tromsø Museum i 1973

Gorjo forelæser ved Visuelle kulturstudier i Tromsø 2004*Gorjos børn vurderer mine filmoptagelser i 2007*

Jeg håber, at Gorjo og jeg kan bruge fotografierne og filmoptagelserne fra hans familie gennem 40 år til at formidle om de forhold, som har formet og genskaber familiens afmagtsposition. Det er dog et spørgsmål om vores formidlingsarbejde også vil kunne bidrage til bedring af nomadernes levkår. I mit forsknings- og formidlingsarbejde blandt mægtige fulanere gennem de sidste 20–30 år har jeg stødt på mange vanskeligheder i forhold til mit ønske om at fremme retfærdighed, informanternes øgede indsigt i egen rolle, bedre levkår, osv. Jeg vil berette om nogen af dem i det følgende. Jeg håber at vise, at disse erfaringer fra forsknings- og formidlingssamarbejde med mægtige mænd også giver en pegepind om de udfordringer, som et fremtidigt arbejde med fattige fulani-nomader vil indebære.

EN FILM OM FULANI-SULTANEN I NORDKAMERUN: EN BETINGET SUCCES?

For ca. to hundrede år siden ankom fulanerne Nordkamerun. Dengang levede de som mbororoer og wodaaber gør i dag. De var passeret igennem det muslimske Borno-imperium i Nordnigeria og søgte nye græsgange i Nordkamerun. I Nordnigeria var de blevet islamiseret. Igennem hellig krig grundlagde de en række sultanater i Nordkamerun. Fulanerne fandt et jordbrugsfolk i Ngaoundéré, mbumerne.

Jeg samarbejdede med Sultan Issa Maigari i Adamaoua i mange år. I 1991–1992 filmede jeg i to måneder begivenheder rundt om i hans palads. Det var under forberedelserne til det første flerpartivalg i Kamerun, en periode med mange tumulter og konflikter af etnisk karakter. Arbejdet med filmen tvang mig ind i en proces, hvor jeg måtte lære mig de visuelle betydningssystemer, som gjaldt med hensyn til formidling af magt, respekt og underdanighed. På hvilken måde læser folk sin plads i de rum og på de steder, som sultanatet omfatter? Hvordan læser en slave? Hvordan læser en sultan?

Sultanens palads har mange forskellige kvarterer. Det inderste kvarter er kvindernes. Her finder vi konernes, konkubinernes og de kvindelige slavers hytter. Så kommer de mandlige slavers kvarter og derefter finder vi sultanens private kvarter. Yderst, ved indgangen til paladset, finder vi hans modtagelses-hytter.

En mandlig slave skal være dybt bøjet, når han er i nærheden af sultanen. Han kan ikke sætte sig på sultanens matte. En kvindelig slave skal opføre sig

på samme måde. Hun kan slet ikke komme hen til sultanen på offentlige steder. Hun kan imidlertid komme op i sultanens seng. Nogen af dem er hans konkubiner.

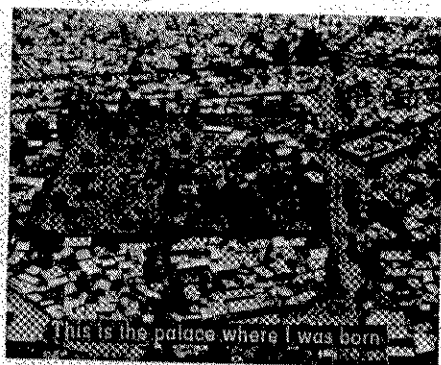
Kun de mandlige og kvindelige slaver kan færdes over hele paladset. De er bindeled mellem verden derude og konerne, og mellem konerne og sultanen.

Sultanens kvindelige slave er bøjet i støvet

Sultanens konkubiner fletter køkkenudstyr

Lufifoto af sultanpaladset med sine private og offentlige kvarterer for mænd (hytter med bliktag) og kvinder (stråtag)

Konerne kan kun komme ud af paladset hvis de får dispensation fra sultanen. Jeg ser de bastante mure, som fysiske støtter for organiseringen af tabuer.

Sultanen har en regering, et hof, som består af ministre og rådgivere. De skal også altid ligge på knæ foran sultanen. De kan dog sidde oprejst på knæ på måtten foran sultanen, når de arbejder med ham; det kan være en retssag eller politiske møder. Som Sultanen i dag så organiserede fulaninomaderne før i tiden og mbororoerne i dag også sit hus i en kvinde- og en mandsafdeling. Her er der ingen bygninger men et tov, som kalvene bindes til om natten. Tøvet læses som skillelinjen mellem den mandlige og kvindelige afdeling af huset. Kvinder kan kun komme til mændenes afdeling, hvis de bringer mad. Uden et kompetent blik ser man bare folk, tørre buske, måtter og husdyr. Sultanens magt udtrykkes således gennem kropslig attitude, øjenhøjde, fysisk afstand; og han har mange troner, som hele tiden flyttes rundt og som placerer ham højere end alle andre.

Som fremmed hvid kvinde får jeg lov til at sidde i sultanens sofa, ha øjnene i samme højde som han. Denne mulighed gælder kun for folk, som ikke er hans direkte undersåtter.

Sultanens dommer og imam på knæ

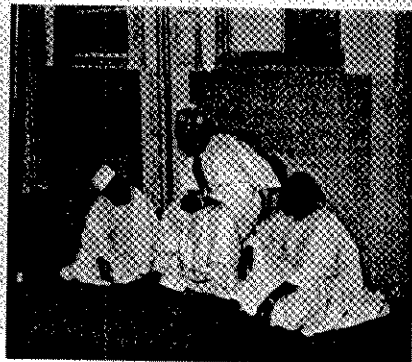
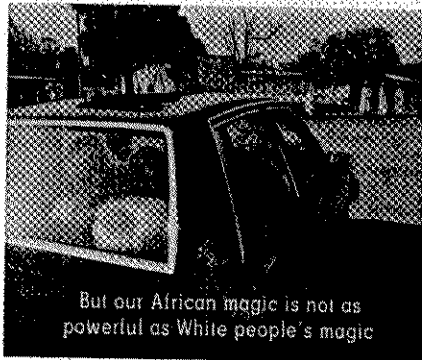

Ministrene er rede til at forsvare en truet sultan

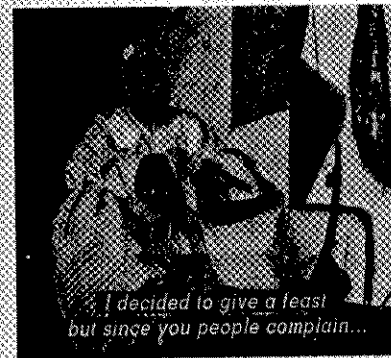
Demokratiseringsprocesserne omfatter tilspidsning af etniske polariseringer. Mbumerne truer med krig. Regeringen klirrer med sværdene. Året efter optagelserne bliver der sat ild på paladset, og indgangspartier brænder ned.

Sultanen hilser på generalen

Ændringsprocesserne medfører, at nye aktører bliver påtvunget sultanatet. Sultanen indgår selv i nye, underordnede relationer. Præsidenten, ambassadører, guvernører og militære ledere er hans overordnede. Herre/slave-relationens idiomer, det traditionelle, kompetente blik, er ikke længere eneherkende. Kameraet giver en fabelagtig mulighed for at fange forhandlingerne om hvilke regler som skal gælde. Hvem kan have øjnene i samme højde som sultanen, røre ved hans tæppe? Nu forhandler man også om betydningen af tid. Sultanen må pænt vente fem timer i alles påsyn i den lille lufthavn, når han skal tage imod en minister. Sultanen kæmper for at fastholde sin position. Det hjælper ikke at han kører til lufthavnen i en stor, sort limousine.

Sultanen på vej til lufthavnen i sin limousine*Sultanen venter i lufthavnen*

Sultanen møder mange strabadser. Han er sat på fast løn af staten. Slaveriet er ophævet. Han må tage sig af farens tidligere slaver og konkubiner uden kompensation. En dag vi filmer i paladset, går en skjald løs på sultanen foran kamera. «Sultanen er gerrig! Han gir os bare bønner. Selv spiser han høns!». Som i middelalderens Europa løber nyheder og oplysninger også lynhurtigt rundt i sultanens palads. Sultanen har overtaget regien af min film. Det bliver en nødvendig konsekvens når jeg vil tilegne mig hans blik. Før jeg ved et ord af det så sidder han på en af sine mange troner mens kameraet går og forklarer til hele sin regering, hvorfor han ikke kan beskyldes for at være gerrig.

Sultanen korrigerer bagvaskelse*Regeringen lytter og synes at adlyde*

Sultanen bruger altså filmarbejdet i forhandlinger med slaver og skjalde om hvordan magt og underordning skal udtrykkes. Negrene har ikke så stærk magi som de hvide. Han bliver mere respekteret af de hvide end af sine egne negerundersåtter, siger han. Han vil gerne rejse til Norge, den hvide mands land.

Ved sultanens senere besøg i Norge, lærte jeg hvad det er som sker, når forskellige regler for magt mødes; paladsets, Norsk Misjonsselskabs og Universitetets. I mødet finder vi empiri om Nord-Syd dynamikken. Det er her vi kan jage på globaliseringens grænsesnit. I hvilken grad bestemmer de norske og kamerunske normer hvordan ting skal forløbe? I mit forsøg på at samarbejde med andre akademikere i Norge om en invitation til sultanen, får jeg som reaktion, at dette ikke er et akademisk initiativ men en turistbegivenhed. Norges Forskningsråd arrangerer imidlertid visning af filmen om ham i forbindelse med hans besøg.

Sultanen forelæser på Historisk Institutt i Oslo*Sultanen med Tove Strand Gerhardsen i NFR*

På spørgsmål om hvad han synes om Norge, svarer Sultanen, «Jeg føler mig som en lille mand her. Der er jo kun 8 kamerunere i hele Norge. Hvorfor? Jeg er vokset op blandt mange norske missionærer i Kamerun. Siden 1924 har mine forfædre givet land til og taget sig af norske missionærer. Har det ikke befordret interesse for kamerunere i Norge?» Nordmænd i Kamerun behandler mig med respekt, hvorfor behandler nordmænd ikke kamerunere med respekt i Norge? Dette må være udtryk for den hvide mands stærkere magi.» Elefantkongen fra Afrika bliver til en mus i Norge. Til gengæld bliver Tromsø-miljøet tildelt midler til etablering af visuel antropologi. Sultanens besøg har givet et bidrag «empowerment» for os.

Sultanen på besøg i Ersfjordbotn

Arbejdet med filmen styrker dog sultanens position i Kamerun. Filmteamet giver ham nye muligheder for formidling af sin politik, og filmen giver ham hele verden som adressat, fjernsynet. Hans norgesrejse medfører respekt i det traditionelle miljø. Han kan sammenlignes med de personligheder, som rejser til den hvide mands land, universitetsfolk, politikere. Den samme rejse befordrer samtidig en forstærkning af hans magtgrundlag i Kamerun og en svækkelse af hans selvbillede, af hans mulighed for at hente politiske ressourcer i Norge. I Norge er han interessant som et udtryk for, at NFR finansierer forskning om udvikling i Syd. Når Sultanen dør, er sultanpositionen blevet alt andet end et symbol på traditionel og svunden magt. Kampen om hvem som skal overtage blandt efterkommerne bliver hård. Statsmagten og de tidligere kolonimagter griber ind og tilsidesætter den kandidat som der er lokal konsensus om.

Jeg har haft medfølelse med en anden mægtig mand. Han føler også en afmægtighed forårsaget af globaliseringsprocesserne, som styrker Vestens hegemoni i Afrika. Globaliseringens grænsesnit ligger lavt, når det gælder Afrikas påvirkningskraft over for Vesten.

Siden NFR-begivenheden udløser midler til en masteruddannelse i visuel antropologi ved Universitetet i Tromsø, bliver sultanens besøg en succes. Arbejdet som visuel antropolog hos sultanen i Ngaoundéré skaber en dynamik som både er i tråd med sultanens politiske interesser og med mine ønsker om at skabe kommunikationslinjer mellem græsrod og politisk ledelse. Det befordrer imidlertid også en ydmygelse i Nord-Syd samarbejdet. Filmarbejdet med en mægtig mand bliver en succes i forhold til mit ønske om at etablere nye og anderledes akademiske kundskaber.¹²

INDUSTRIEJEREN AL HAJJI ABBO I KAMERUN: EN FIASKO?

Jeg vil præsentere en anden mægtig fulani mand. En pionér. Jeg har arbejdet med ham, Al Hajji Abbo, siden 1996. Han har i mange år ejet og haft aktiemajoriteten i de største jordbrugsindustrier i Kamerun. Bliver jeg et redskab eller en trussel i mit samarbejde med ham?

Al Hajji Abbo instruerer antropologen

Jeg har fulgt Abbo med kamera i hans hverdagsliv, når han rejser rundt i Kamerun, i Nigeria, Frankrig og Italien for at ordne økonomiske anliggender og planlægge bygningen af et palads, som blev påbegyndt i 1996. Ham føler jeg også med. Jeg ønsker at formidle hvorfor i det følgende.

«Jeg bad til Gud, og han hjalp mig så jeg slap at gå på skole. Jeg mistede min far, da jeg var 8 år gammel. Jeg vandrede med kvæg fra Ngaoundéré til Yaoundé i nogle år. Så begyndte jeg i lære hos henholdsvis skomager, smed og skrædder.» Hans karriere får et opsving, når han lærer at køre bil af en kammerat. Al Hajji bliver chauffør for en fransk militærlæge. Fordi han er dygtig og tillidsværdig får han også assistere lægen ved operationer. Til slut får han et lån, som han bruger til at købe en bus for. Han kører bus i nogle år og bygger så op et transportfirma. Derefter begynder han med handel og gradvist bygger han op den første jordbrugsindustri i Nordkamerun. I 1980'erne er Al Hajji blevet en meget rig mand. Siden får han god hjælp af både præsidenten og store industriere i Frankrig og USA. Mange myter flourer om hans magiske evner, men også om hans arbejdsomhed og intelligens. Hans palads bliver indviet efter 10 års byggeri i januar 2006. Mange europæiske ingeniører og håndværkere har ledet byggearbejdet. Peter, som er serber, er hans arkitekt. Elektrikeransvarlig Blacizeck er fra Romania. Barison fra Italien er byggeansvarlig. Maniu fra Frankrig er ansvarlig for tagtækningen; franske Gruel er stukmager, og græske Franco er ansvarlig for fliser og marmor, osv.

Arkitekten PeterFig. 25: *Al Hajji bestiller limousine*

Som det er tilfældet med Sultanen, føler Abbo sig også lille, når han kommer til den hvide mands land. Når jeg følger Al Hajji på rejser rundt i Europa og Afrika, får jeg, som det var tilfældet med Sultanen, adgang til at opdage grænsnittet mellem lokal og global ændringsdynamik. Når jeg filmer så kan jeg studere de forhandlinger, som Abbo indgår i og de idiommer, som han bruger for at opnå respekt både i Kamerun og Europa. Al Hajji er en løve i sit hjem i Ngaoundéré.

Al Hajji er omgivet af sit hof

Som Sultanen omgiver han sig med et hof. Medlemmerne har vigtige politiske og økonomiske positioner i Kamerun. På tæppet sidder også fattige barn-domsvenner. Her kommer tiggere og flygtninge fra nabolande. Alt er som hos sultanen med én undtagelse nær: Al Hajji sidder selv på gulvet. Al Hajji finansierer restaurationen af Sultanens palads, han betaler mad til alle. De mange penge tillader ham at omgive sig med alt, som tilhører et sultanat og som tidligere karakteriserede fulanernes slavesamfund. Han er blevet en ny sultan i sultanatet.

Al Hajjis entrepriser knytter ham til det globale økonomiske. Han sidder i politibureauet og koreograferer alle valgkampe i Nordkamerun. Præsidenten giver ham monopol på import og eksport på alle jordbrugsprodukter og lån uden krav om tilbagebetaling. Den hvide mand er ikke bare nødvendig som partner for præsidenten men også for Al Hajji. Det er ikke nok, at Al Hajji lykkes som lokal sultan. Han må også handskes med le Grand Moulin de France. Han må forhindre at blive til en hare i Paris og sørge for at de hvide mænd som kommer til Kamerun viser ham respekt. Hans folk får besked om, at den hvide mand skal have dispensation for lokale krav til opførsel. De hvide mænd behøver ikke sidde på gulvet. Forhandlinger om hvem som bør tage af skoene viser os om det er en lokal eller global definitionsmagt, som bliver institutionaliseret i en afrikansk kontekst.

Al Hajji skælder en tjener ud fordi han beder ingeniøren om at tage skoene af

Al Hajji hviler sig i sin moderne villa i Douala

En del harer fra Europa siger, at de bliver til løver i Afrika. Gruel, som er ansvarlig for stukarbejderne på paladset fortæller, at afrikanere tænker som franskmænd gjorde under Ludvig den XIV. Med en fransk stukarbejderud-dannelse kommer man ikke langt i Frankrig i dag, hvor der ikke mere bygges Versailles-slottet. Derfor arbejder han i Afrika. Når Al Hajji flytter ind i sit palads i 2006, er der vokset frem femten andre paladser i Ngaoundéré.

Al Hajjis palads bygges efter de samme grundprincipper som fulaninomaders hus og sultanaters. Der er flere adskilte kvarterer: en ankomstafdeling, Al Hajjis eget hus-kompleks hvor han har møder med folk både fra Afrika og Vesten og inderst, bag høje murer, et kvarter for hustruer, tjenere og børn.

Al Hajjis udsigt over konernes kvarter

Paladsets ankomstafdeling

Arkitekturen er sådan at han skal kunne modtage folk på sultan vis og sådan som den hvide mand tager imod prominente gæster. Det drejer sig om kamerunske politikere, militære ledere, hvide industri ejere, ambassadører, osv.

Mange af de hvide bygningsingensledere ser ned på Al Hajji. Det kommer til udtryk på mange forskellige måder, og jeg kan se, at det plager Al Hajji. Han er bevidst om det. En dag diskuterer han tagrender med et fransk rør-lægger-team. På alle mure og porte er der tage, så Al Hajji er i gang med at vurdere, hvordan tagrender vil tage sig ud overalt i paladset. Rør-læggerne er ved at falde om af latter alt imens de er i gang med at måle de små tage for at se hvor mange kilometer tagrender, som skal til.

Mest smertefuldt er det for Al Hajji Abbo at handskes med arkitekten, Peter. Det gælder Al Hajjis værdighed. Den durkdrevne arkitekt Peter ved hvordan han skal snyde Al Hajji, som anstrenger sig for at han ikke skal lykkes.

Peter og Al Hajji diskuterer ivrigt, hvad som er god smag. Peter vil have enkle og elegante møbler. Al Hajji må købe de store møbler med skind og guld i Ludvig den XIV stil for at opnå lokalbefolkningens respekt. Møblerne som Peter anbefaler, vil folk bare tro at han har købt på det lokale marked. Peters møbler vil ikke gøre Abbo til en stor mand. *Orskov*

Peter og Al Hajji skændes om god smag

Peter siger han arbejder et sted, hvor folk er primitive fordi det er der han får de store opdrag. Abbo bliver påvunget den hvide mands idiomter for hierarki gennem sine internationale økonomiske entrepriser. Begge to slås for at genoprette den oplevede mangel på ligeværd dér, hvor de mødes, på byggepladsen, i store eksklusive forretninger i Europa. Det er kun Abbo, som akkumulerer afmægtighed både i Vesten og i Afrika. Mit filmmateriale rummer trusler mod Al Hajjis image i Vesten og i den muslimske verden. Alligevel tænker jeg at bruge materialet til en dokumentarfilm, som fortæller om lokale og internationale ændringsprocesser. Jeg ønsker at bruge de spektakulære scener jeg har taget op til at formidle hans blik på Afrikas forhold til Vesten.

Jeg bliver mindet om faren ved formidling – og om det visuelle kraft i globaliseringsprocesser – når jeg besøger Al Hajji Abbo med kamera i 2007. Kommunevalgkampen er i fuld gang. Al Hajji er i vanskeligheder. Han prøver at flygte fra valgkampen, som han normalt administrerer og finansierer for præsidentens parti, RDPC.¹³ Han rejser med tog til Yaoundé på vej til Paris men bliver sendt tilbage af Præsidenten med besked om at sørge for at RDPC vinder valget.

I det sidste har Abbo mødt stor modbør. Han er ikke længere styreleder og indehaver af aktiemajoriteten i de store industrier. Der har stået kritiske artikler i aviserne om ham. Abbo har selv gjort nar ad en yngre politiker i partiet; en mbum mand, som nyligt har fået indflydelse i lokale RDPC grupper og som nu er blevet en trussel mod Al Hajjis fulani kandidater ved valget. Abbo har kaldt ham for en lille bitte funktionær i et interview i partiavisen. Abbo har ikke længere kontrol med dynamikken, som berører hans position. Før betalte han store penge til journalister for at styre politiske processer i kamerun. Hvad er der sket?

Jeg tror, at jeg er på sporet af nogen af dem. Når Al Hajji flytter in i paladset i 2006 inviterer han alle styremedlemmer i industriene fra Vesten og Kamerun på styremøde i paladset i Ngaoundéré i stedet for til Paris. Det skulle han måske ikke have gjort. Det siges at de hvide mænd da indså at de var med på at bygge et ekstravagant palads i et ludfattigt og marginalt område i Afrika. Få måneder efter styremødet fratages Al Hajji Abbo sine industrier. Han købes ud. Han har ikke den nødvendige definitionsmagt i forhold til præsidenten. Han er nok stadig rig, men ikke mægtig.

En løve fortjener et større hus end en hare. Det er nok de fleste enige i. Men bør det ses af alle og enhver i Afrika og i Europa? Abbos palads visualiserer magtrelationerne mellem Vesten og Afrika. Mens Al Hajji bygger laves der historier om den vulgære, men intelligente opkomling i Nordkamerun. Måske aner de politisk ansvarlige ikke uråd? Som med mbororo-dagene, så forespejler man sig ikke komplikationerne, som bygningen af det overdådige palads i et så fattigt område vil medføre. Chefen for Le Grand Moulin de France er måske ikke høj i hatten når han finder Versailles i Ngaoundéré? Jeg ser det som et tegn på det, når den franske ambassadør beder mig stoppe arbejdet med filmen om Abbo.

Man ønsker ikke, at filmen om de ti år med bygning af Versailles i Kamerun skal komme i biografen i Frankrig. Mit arbejde som anvendt visuel antropolog bliver nok opfattet som en potentiel trussel for vestlige industriledere. Det vil i så fald ikke kun være folk i Kamerun, som mener, at Abbo skal gi penge til velfærdssektoren, men også folk i Frankrig.

KONKLUSION

Jeg har forsøgt at vise, hvordan man kan bruge anvendt visuel antropologisk metode til at opdage, hvordan sociale forskelle udtrykkes i visuelle betydnings-

systemer. I de løbende globaliseringsprocesser kobles folks erfaringsrum sammen i forskellige og forskelligt sammensatte sociale identiteter. På den måde kan vi opdage den relative relevans af køn, nationalitet, etnicitet, hudfarve, rigdom og fattigdom sådan som disse aspekter udtrykkes i de følelser, som folk formidler i sit forhold til andre. De er glade, vrede eller sårede. Gennem nøje granskning kan man bygge forklaringer om forskellige samfundsdynamikkens indflydelse på folks livsvilkår. Her har jeg også forsøgt at vise hvordan visuelle hjælpemidler kan hjælpe os til at finde globaliseringens grensesnit. Hvor slutter de lokale definitionsmagters påvirkningskraft, og hvor begynder de globale?

De ældre kvinder i Ersfjordbotn så hvordan deres værdier blev sat til side i moderniseringsprocesser i 1970erne. Det gjorde ondt. En beskrivelse og formidling af årsager til konflikter fra noen udenfra fremmede samarbejde på tværs af konflikter. Sultanen arbejdede hårdt for at forsvare sit image, når ankerfæsterne for magt blev fjernet af staten. I lokal sammenhæng lykkes han med sit projekt. Men i Norge så han sig ydmyget i forhold til sine egne afrikanske kriterier.

Når Abbo bygger op sit økonomiske imperium bruger han Sultaniens idiom for lederskab. Hans hof bruger de traditionelle væremåder. Begge er mægtige mænd med undersætter. Når en finder ud af hvorledes rigdom skabes får en samtidigt indsigt i hvordan fattigdom vedligeholdes. Industrieren får magt og dermed penge. Han køber derefter stemmer og holder dermed de fattige på sin plads. Sultanen er også blevet afhængig af ham.

Sammenligning af Sultanens og Abbos strategier viser hvordan rigdom og fattigdom *omskabes* i globaliseringsprocesser. Vi ser de aktører som forårsager, at Sultanens og Abbos strategier mister sin kraft. Aktørerne bliver synlige, fordi deres handlinger medfører, at der rejses tvivl om de betydningsystemer, som de benytter sig af. Guvernøren og staten bøjer sig ikke for sultanen. Nordmænd ved ikke hvordan man opfører sig over for sultaner. Det bekymrer dem ikke. Peter accepterer ikke Abbos værdier. Peters økonomiske interesse ligger deri at han får mulighed til at tegne et så stort palads. Han mener at hans arbejde i det muslimske Kamerun medfører, at han må civilisere en vulgær opkomling sådan at han bliver Peters arkitektur værdig. Han repræsenterer de Vestlige samfund, som Abbos økonomiske imperium står på. Hans foragt for Abbo ligger måske bag Abbos kæmpestore palads. Uden at tabe ansigt må Abbo begrunde over for folk i Ngaoundéré, hvorfor Peters i deres øjne dårlige opførsel ikke rejser tvivl om, hvorvidt han nu er en mægtig mand. En løve. Et stort og vestligt præget palads må til for at overbevise folk i Kamerun?

Jeg har villet vise hvorledes anvendte visuelle antropologiprojekter kan medføre dialog om hvordan globaliseringsprocesser skal læses lokalt. Ved å arbejde med visuel dokumentation produceres det en type materiale som vanskeligt kan beskrives skriftligt, men som har stor værdi i forhold til at forstå og forklare globaliseringsprocesser. Jeg har også ønsket at vise hvordan en type politisk korrekthed, udtrykt gennem en koncentration om forskning om de fattige kan synes at være for snæver, hvis vi vil forstå deres situation. Jeg har fået indblik i Sultanens og Abbos hjælpeløshed. Jeg fik medfølelse med dem. Arbejdet med film medførte at jeg, sammen med de små, fik se de mægtige mænds dækoperationer. Når de mindre legitime ordninger rundt økonomisk og politisk samarbejde, for eksempel Abbos mange import og eksport monopoler i bogstavelig forstand bliver synlige for folk, det vil sige for Abbos partnere i Vesten, så må han fjernes. De korrumpes (hvide mænds) korrumpering af (den sorte) eliten bliver visualiseret i Abbos fatamorganaagtige palads.

Vore fælles refleksioner om kulturelle koder og de støttende og undertrykkende strategier, som sultanen og Abbo bruger over for folk og som sættes scene af mig, får frem ny kundskab for både dem og mig, f.eks. om hvordan Abbo anstrenger sig for at takkes de små. Dette får mig til at forstå hvorfor Sultanen accepterer at billeder af hans koner bliver vist på BBC og hvorfor Abbo aldrig vil acceptere det. Nye temaer kommer på dagsorden for os alle. Det er dette som repræsenterer aktionsaspektet ved forskning om mægtige og rige mennesker. Det er nyttigt for de små om de får mulighed for nye typer indspil til de mægtige, særlig i autoritære regimer. Det er nyttigt for dem, at lære, hvordan de store så at sige må slås for sin definitionsmagt. Det giver dem anledning til at forsøge at påvirke den.

NOTER

- 1 MacDougall 2006.
- 2 Rudie 2008.
- 3 Tvedt 2002; Saïd 1997.
- 4 Holtedahl 2006.
- 5 Holtedahl 1973, 1975a og b.
- 6 Holtedahl 2006.
- 7 Holtedahl 1987; Holtedahl og Jensen 1987.
- 8 Rudie 2008.
- 9 Holtedahl 1997.
- 10 Et norsk-kamerunsk universitetsprojekt.

- 11 Gullestad 2007.
 12 Høltedahl 1996.
 13 Rassemblements démocratiques des populations du Cameroun, Demokratiske samlinger af det kamerunske folk.

LITTERATUR

- Gullestad, Marianne 2007, *Misjonsbilleder*. Oslo, Universitetsforlaget.
 Høltedahl, Lisbet 1973, *Køn og rang i et polyetnisk landsbysamfund. Social organisasjon i Mainé Soroa, Østniger*. Mag.art. afhandling, Universitetet i Tromsø.
 Høltedahl, Lisbet og Mette Bovin 1975 a, *Frie Piger i Mangaland*. København, Nationalmuseet.
 Høltedahl, Lisbet 1975 b, *Niger-Norge; Kvinder, etnocentrisme og utvikling*. Oslo, 60 min film, Statens filmcentral.
 Høltedahl, Lisbet og Knut Erik Jensen 1987, *Få er som far – ingen som ho mor*. 1 time 20 min film, NRK Tromsø.
 Høltedahl Lisbet 1993, *Den sidste Sultan*. 60 min film, BBC, Danmarks fjernsyn.
 Høltedahl, Lisbet og Inger Altern 1996, Kunnskap om oss og andre. *Norsk antropologisk tidsskrift* nr. 1.
 Høltedahl, Lisbet 1996, Historierne om Sultan Issa Maigari. *Norsk antropologisk tidsskrift* nr. 1.
 Høltedahl, Lisbet 1997, *Er det de lærer værd det de glemmer?* 60 min film, Visuelle kulturstudier, Universitetet i Tromsø.
 Høltedahl, Lisbet 2001, *A Castle in Africa*. 45 min film, Visuelle kulturstudier, Universitetet i Tromsø.
 Høltedahl, Lisbet and Bjørn Arntsen 2005, Visualising Situatedness. The role of the audience/reader in knowledge production. Erica Engestad og Siri Gerrard (eds.), *Challenging Situatedness; Gender, Culture and the Production of Knowledge*. Delft, Eburon Delft.
 Høltedahl, Lisbet 2006, *Klovn; klovnens som modell for kulturformidling. Rethorica Scandinavica*.
 MacDougall David 2006, *The Corporeal Image. Film, Ethnography and the Senses*. Princeton, Princeton University Press.
 Rudie, Ingrid 2008, Tid, rom, praksis og erfaring. Noen analytiske refleksjoner. *Norsk antropologisk tidsskrift* (in press).
 Saïd, Edward 1997, *Culture and Imperialism*. New York, Knopffh.
 Tvedt, Terje 2002, *Verdensbilleder og selvbilder. En humanitær stormakts intellektuelle historie*. Oslo, Universitetsforlaget.

SOLIDARITET MED BEGRENSNINGER

NORGE OG DET SØRLIGE AFRIKA

TORE LINNÉ ERIKSEN

Det sørlige Afrika er et av de områdene i verden som fra inngangen til 1960-tallet stod høyst på den internasjonale dagsorden, og som etter hvert også fikk mye oppmerksomhet i norsk politikk. Det er en utbredt oppfatning at Norge gjennom hele denne perioden stod på den undertrykte befolkningens side, og at norske politikere spilte en viktig rolle i kampen mot kolonialisme og apartheid. Hensikten med denne artikkelen er ikke å undervurdere norske myndigheters innsats, der særlig bistanden til frigjøringsbevegelsenes humanitære arbeid fortjener å bli framhevet. Formålet er derimot å nyansere bildet ved å trekke inn forhold som ikke har fått så stor oppmerksomhet, samtidig som det legges vekt på kampen for – og i mot – handels- og skipsfartssanksjoner mot Sør-Afrika på 1980-tallet.

KOLONIALISME, APARTHEID OG FRIGJØRINGSKAMP

For lesere som har gått glipp av tidligere episoder, er det naturlig å starte med et kort riss av de mange konfliktene som utspant seg i det sørlige Afrika, der det i mange land med betydelig europeisk bosetting var nødvendig med langvarige frigjøringskamper for å avskaffe kolonialismen. Dette var tilfelle både i Angola, Mosambik, Rhodesia (Zimbabwe) og Namibia. Med Namibias selvstendighet i 1990 var denne prosessen fullført, men fortsatt bestod det sørafrikanske apartheid-systemet. Dette var ikke noe «indre anliggende», men en samfunnsordning som gjennom krenking av menneskerettighetene og sin ekstreme form for rasisme ble stemplet av FN som en forbrytelse mot menneskeheten. Det store flertallet av den sørafrikanske befolkningen ble fram til valget i 1994 holdt nede i økonomisk og politisk ufrihet av et gigantisk militær- og politiapparat.